

ÎNTREPRINDERILE ECONOMICE ALE STATULUI ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

Adrian PLATON

1. PRINCIPALELE ELEMENTE ALE PATRIMONIULUI ECONOMIC

În perioada interbelică statul român a fost deținătorul unor însemnate avuții, din mai toate domeniile de activitate economico-socială.

Unul dintre principalele elemente l-a constituit bogățiile subsolului care, potrivit art.19 din Constituția țării - adoptată în 1923 - aparțineau statului român - cu excepția carierelor de piatră, a rocilor comune și a zăcămintelor de turbă. Dintre acestea avuția de bază o reprezenta petrolul, exploatat prin sistemul concesiunilor, acordate cu preponderență covârșitoare capitalului străin. În 1927, de pildă, peste 52% din producția de petrol brut a României se realiza de pe suprafețele proprietate de stat¹. La zăcămintele de țigă se adăugau rezervele de sare - estimate în epocă la 14,5 miliarde tone² - valorificate în regie directă de către "Casa Autonomă a Monopoliurilor Regatului României" (C.A.M.), minereurile metalifere (aur, argint, fier, cupru, plumb s.a.), cărbunii și gazul metan. În același an 1927 statul detinea o suprafață (în exploatare) de minereuri de aur și argint de 1.647 ha, de minereuri de fier de 1.495 ha și 36 ha minereuri de pirită. Întreprinderile statului participau - în 1927 - cu peste 26% în total

extracției de minereuri de aur, argint, cupru, cu 47% în cea de minereuri de fier și asigurau 67% din consumul de gaz metan³.

Un al doilea grup de bunuri aflate în patrimoniul statutului includea unele din bogățiile solului, respectiv domeniul forestier (circa 2 milioane de ha echivalând cu 27% din suprafața împădurită a României), domeniul agricol - terenuri, exploatari și ferme (model, experimentale și demonstrative), bălți (aproximativ 614.000 ha) și terenuri inundabile (aproape 116.000 ha), - reprezentând 73% din suprafața bălților și terenurilor inundabile ale Dunării - stațiuni balneoclimaterice (Băile Herculane, Ocna Sibiului, Techirghiol, Amara s.a.), precum și resursele de energie hidraulică - puterea amenajabilă fiind evaluată, în 1929, în jurul a 1.500.000 H.P., din care fuseseră amenajate, până în 1938, 110.000 H.P.⁴, adică 7,3%.

În rândul bunurilor patrimoniale ale statului se încadra și fondul marilor servicii publice, anume serviciile de comunicații și transporturi: căile ferate, poșta, telegraful și telefoanele, transporturile fluviale și maritime de pasageri și mărfuri, docurile și instalațiile

¹ Vczi Anuarul statistic al României 1939 și 1940, p. 456.

² Direcția Generală a Arhivelor Statului (D.G.A.S.), fond: Ministerul Inventarului Avuțici Publice (M.I.A.P.), dosar nr.10, 1939 - 1940 (ncnumerotat).

³ Anuarul statistic al României 1939 și 1940, p.456-458; vczi și: Lege pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuților publice, București, Imprimăriile statului, 1929, p.54-56.

⁴ Lucian I.Turcanu - Întreprinderile și avuțile statului în România, Cartea Româncască, 1938; Lucian I.Turcanu - Avuția publică în România, 1941, p.4.

portuare de la Dunăre și Marea Neagră, drumurile publice.

Inventarul patrimonial al statului îngloba și **drepturile regaliene**, respectiv monopolul asupra explotării sării, al producției și desfacerii tutunului, al cărților de joc și.a. Prin legea de creare a C.A.M. (aug.1929) statul a concesionat exploatarea monopolurilor și folosinta bunurilor respective în schimb sume de 300 milioane dolari (50.155.500.000 lei). La rândul său, C.A.M. a contractat două împrumuturi în 1929 și 1931 - de stabilizare și, respectiv, de dezvoltare - în valoare totală de 25.519 mil.lei, vârsând suma tezaurului public în contul datoriei prețului concesiunii⁵.

Pentru punerea în valoare a bunurilor aflate în proprietatea sa, ca și în vederea asigurării unor servicii cu caracter economico-social, statul român a creat o serie de întreprinderi care - aşa cum se prezenta la finele perioadei interbelice, mai precis în 1940 - pot fi împărțite în două mari grupe: unele care urmăreau, în principal, realizarea de venituri la bugetul statului, iar altele care vizau, în primul rând, asigurarea de servicii economice și sociale⁶.

În grupa întreprinderilor care aduceau venituri statului pot fi distinse patru subgrupe:

a) întreprinderi care exploatau bunuri fiscale: C.A.M. și "Administrația Comercială a Monopolului Vânzării Alcoolului și Taxelor de Consumație pe Băuturile Spirtoase" (M.A.T.);

b) întreprinderi care exploatau bunuri forestiere și agricole - "Administrația Caselor Pădurilor Statului" (C.A.P.S.), "Direcția Comercială a Pescăriilor" (P.A.R.I.D.), "Administrația Comercială a Exploatarii Muncii Penale" (E.M.P.), "Regia Autonomă a Exploatarilor Agricole și Zootehnice" (R.E.A.Z.) și "Direcția Moșilor Armatei" (A.M.A.);

c) întreprinderi care exploatau bunuri industriale - "Regia Întreprinderilor Metalurgice și Miniere din Ardeal" (R.M.M.A.), stabilimentele industriale ale armatei, "Direcția Generală a Monitorului Oficial și Imprimeriilor Statului", "Monetaria Națională", "Regia Redevențelor și Impozitelor Miniere" (R.I.M.), precum și regiile mixte, respectiv întreprinderile cu capital mixt (de stat și privat) - societatea "Lonea" (pentru exploatarea cărbunilor), "Societatea Națională de Gaz Metan", "Uzinele Copșa Mică-Cugir", I.A.R.;

d) întreprinderi cu caracter finanțier - "Casa de Depuneri și Consemnațiuni" și "Casa Autonomă de Finanțare și Amortizare" (C.A.F.A.).

În grupa întreprinderilor care produceau servicii cu caracter economic și social se încadrau:

a) întreprinderile de transporturi și comunicații - "Regia Autonomă a Căilor Ferate Române" (C.F.R.), "Direcția Generală a Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor" (P.T.T.), "Administrația Generală a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă" (P.C.A.), "Serviciul Maritim Român" (S.M.R.), "Direcția Dunării Maritime" (D.D.M.), "Direcția Generală a Drumurilor";

b) întreprinderi care produceau servicii sociale - "Casa Sănătății", "Fondul Muncii", "Casa Construcțiilor", "Casa Generală de Pensii", "Casa Muncii C.F.R.", "Casa de Pensii a Teatrelor și Operelor Române", "Liga Națională contra Tuberculozei", "Eforia Spitalelor Sfântul Spiridon" Iași și "Fundată Spitalului Brâncovenesc". În total 31 de întreprinderi ce îmbrățișau activități desfășurate în cvasitotalitatea ramurilor economiei naționale.

⁵ D.G.A.S., fond: M.I.A.P., dosar nr.10, 1939-1940 (nenumeroat).

⁶ Idem, dosar nr.1, 1940-1944 (nenumeroat).

2. MIJLOACELE ECONOMICE ALE ÎNTREPRINDERILOR STATULUI

Destul de straniu, interesul din partea organelor oficiale ale statului⁷ pentru evaluarea mijloacelor economice ale proprietarilor bunuri și întreprinderi s-a manifestat destul de târziu, anume la finele celui de-al treilea deceniu al secolului nostru. Până în acel moment - potrivit unei explicații furnizate de literatura economică din epocă - nu s-a "impus constatarea unei averi de stat deoarece cadrul nevoilor era destul de restrâns și când statul nu-și putea îndeplini programele bugetare apela foarte ușor la domeniile sale pe care le înstrăina (concesiona -n.n.)"⁸. Faptul agravant al unei atare stări de lucru a constat în aceea că statul "nu și-a verificat posibilitățile de viitor a forțelor averii proprii ce avea să împlinească golul născut în anii grei financieri (crize agricole, secete) sau necesități imediate ce reclamau venituri extraordinare"⁹.

Contracararea împrumutului de stabilizare din 1929 și apoi a celui de dezvoltare din 1931 - ambele garantate prin totalitatea veniturilor brute ale C.A.M.-ului și, în plus, de către stat cu întregul său patrimoniu -, declansarea crizei economice mondiale ale cărei consecințe au fost resimțite din plin de economia românească, ca și adoptarea și aplicarea prevederilor legii referitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, au făcut imperioasă nevoie întocmirii unui inventar al patrimoniului economic al statului, respectiv al fondurilor fixe de care dispuneau întreprinderile de stat la finele lui 1929.

Dacă până la exercițiul finanțier din 1 aprilie 1935/31 martie 1936 doar un număr foarte mic dintre întreprinderile de stat au dat publicitate bilanțurile (C.A.M.-ul începând cu 1929, C.A.P.S.-ul cu 1930 și M.A.T.-ul cu 1933), o dată cu amintitul an finanțier o serie de întreprinderi comerciale ale statului - este vorba de cele mai importante - încep să-și tipărească bilanțurile, fapt ce permite cuantificarea atât a activelor, cât și a surSELOR de formare a acestora. Însă cele mai bogate și complete informații referitoare la mijloacele economice ale întreprinderilor statului - oferite de publicistica de profil și de fondurile de arhivă - le avem pentru momentul terminus al perioadei (31 martie 1940), moment la care putem stabili cu destulă precizie volumul și structura fondurilor fixe, a fondurilor circulante, a fondurilor de circulație, precum și a surSELOR de formare a activelor întreprinderilor de stat.

2.1. Fondurile fixe ale întreprinderilor de stat, în anul 1929

Potrivit datelor din tabelul nr. 1, imobilizările și concesiunile, respectiv fondurile fixe - care în cazul întreprinderilor statului constituiau partea covârșitoare a activelor, mijloacele circulante având o greutate specifică secundară - se ridicau la un total de 147.522 mil. lei¹⁰. Evaluarea trebuie apreciată drept limită minimă, întrucât o serie de întreprinderi - ale armatei, unele stațiuni bal-

⁷ Preocupări particulare de estimare a avuțici statului au existat din partea lui N.Xenopol - în ajunul primului război mondial, I.N.Angelescu, V.N.Madgearu și N.N.Crivelescu - în perioada interbelică. După opinia noastră, evaluările respectivilor autori sunt supracominate, ele fiind concepute pe bază de calculuri abstracte. De altfel, respectivele cifre nu au fost confirmate, fie și parțial, nici de bilanțurile, nici de inventarurile închise de respectivele întreprinderi sau de comisii oficiale.

⁸ N.N.Crivelescu - Patrimoniul statului român, în: A.L.A.C.I., 1935, nr.8-9, aug.-sept., p.22.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Determinarea a fost realizată pe baza informațiilor din: **Dare de seamă despre mersul regiilor publice comerciale și regiilor mixte**, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile (continuare la p. 200)

neare, Teatrul Național din București, Opera Română din București și.a. - din diverse motive nu și-au întocmit inventarul la momentul respectiv, astfel că nu au putut fi prinse în calcul. Raportând această sumă la totalul fondurilor fixe ale societăților pe acțiuni (55.772 mil.lei)¹¹ existente la 31 decembrie 1929, constatăm că imobilizările și concesiunile întreprinderilor de stat depășeau de peste 2,6 ori pe cele ale S.A., iar dacă facem abstracție de valoarea drepturilor regaliene ale C.A.M. (50.155 mil.lei), volumul fondurilor fixe propriu-zise ale întreprinderilor statului (97.367 mil.lei) erau cu 75% mai mari decât ale S.A. din economia românească. Sunt cifre care atestă locul important deținut de sectorul de stat în complexul economic naționale din perioada interbelică, faptul că atunci când se apreciază creșterea economică a României din acea epocă nu se poate face abstracție de rolul corespunzător, de contribuția întreprinderilor apartinând statului la dezvoltarea forțelor productive.

Așa cum rezultă din datele existente în tabelul nr.1, interesul și, respectiv, acțiunea statului nu s-a manifestat uniform în toate sectoarele. Pe primul loc se situa, deosebit, întreprinderile de transport și comunicații cărora le reveneau 45% din totalul imobilizărilor și concesiunilor întreprinderilor de stat din anul 1929, urmate de C.A.M. cu peste 37% din total. Cu alte cuvinte întreprinderile de transport și comunicații împreună cu monopolurile dețineau peste 82% din volumul mijloacelor fixe. Este clar, deci, că intervenția statului pe plan economic a

avut în vedere, în primul rând, serviciile de transport și comunicații, ca și asigurarea de venituri pentru bugetul statului. Pe al treilea loc se situau întreprinderile agricole și forestiere, cu o pondere de 14,6% din totalul de mijloace fixe, în vreme ce întreprinderile din celelalte sectoare le reveneau greuți specific foarte mici (2,1% celor din industrie și 1% celor prestațoare de servicii sociale) sau chiar lipsite de semnificație (0,1% în cazul Casei de Depuneri și Comsemnațiuni).

2.2. Mijloacele economice ale întreprinderilor statului, la 31 martie 1940

Mentionam mai înainte că momentul la care sursele documentare oferă cele mai largi posibilități pentru o estimare riguroasă de ansamblu a mijloacelor economice aflate în posesia întreprinderilor de stat este 31 martie 1940.

Fondurile de producție și mijloacele circulante ale întreprinderilor de stat se ridicau, la 31 martie 1940, la un total de 253.353 mil.lei¹² (vezi tabelul nr. 2). Amintita sumă pune în evidență, o dată în plus, faptul că, în perioada interbelică, sectorul de stat avea o pondere însemnată în economia țării, dat fiind că totalul fondurilor de producție și a mijloacelor circulante detinute de întreprinderile statului depășeau cu peste 15% totalul activelor societăților anonime existente în economia românească la 31 decembrie 1939¹³.

Statului, 1929, p.57, 79, și Imprimerile Statului, p.215, 225, 230, 233, 239, 243, 247, 250, 261, 265. Participațiile statului în cadrul regiilor mixte (de stat și particulare) s-au calculat proporțional cu ponderea deținute de stat în capitalul social al respectivelor întreprinderi.

¹¹ Calculat pe baza datelor furnizate de Statistica societăților pe acțiuni din România în anul 1930, p.XIII, XX, XXVI, XXIX, XXXI.

¹² Toate calculele referitoare la nivelul și structura activelor întreprinderilor de stat au fost efectuate pe baza datelor existente în: Expunere de motive la bugetul general al statului pe exercițiul 1941/1942, București, M.O. și Imprimerile Statului, 1941, p.228, 234-235, 243, 249, 254, 257, 262, 265, 269, 274, 279, 282, 289, 296, 298, 312, 319, 329; D.G.A.S., fond: Ministerul Inventarului Avujiilor Publice (M.I.A.P.), Ministerul Finanțelor, dosar nr.1/1940-1944 (nenumeroat).

¹³ Activele societăților au fost calculate pe baza datelor și numai pentru societățile incluse în: Statistica societăților anonime din România, vol.XXIII - 1940, București, 1941. În calcule nu am inclus activele B.N.R.

Tabelul nr.1

Fondurile fixe ale întreprinderilor statului, în 1929

Categorie de întreprindere	mil. lei	% din total general
1. Întreprinderi de transport și comunicații		
- C.F.R.	46.663	
- P.C.A.	3.663	
- Direcția Generală a Drumurilor	12.818	
- P.T.T.	2.478	
- Conductele de petrol ale statului	835	
TOTAL	66.457	45,0
2. Întreprinderi care exploatează monopoluri		
- C.A.M.	54.823	37,2
3. Întreprinderi care explo. bunuri agr. și forest.		
- C.A.P.S.	17.487	
- P.A.R.I.D.	1.806	
- R.E.A.Z.	1.250	
- Of.Național al Colonizărilor	863	
- A.M.A.	64	
- E.M.P.	7	
TOTAL	21.477	14,6
4. Întreprinderi care exploatază bunuri ind.		
- R.I.M.M.A.	2.210	
- Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului	312	
- Participații la reședințe mixte	536	
TOTAL	3.058	2,1
5. Întreprinderi financiare		
- Casa de Depuneri și Consemnații	173	0,1
6. Întreprinderi care prestață serv.sociale		
- Casa Muncii CFR	1.244	
- Eforia Publică a Spitalelor	35	
- Opera Română din Cluj	8	
- Teatrul Național din Cluj	57	
- Băile Herculane	158	
- Societatea Govora-Călimănești	32	
TOTAL	1.534	1,0
TOTAL GENERAL	147.522	100,0

Comparând structura activelor întreprinderilor de stat (existente la 31 martie 1940) cu aceea a S.A. (vezi cifrele din tabelul nr.3), vom constata că în vreme ce în cazul primelor imobilizările

și concesiunile dețineau o greutate specifică de 83,7%, iar mijloacele circulante de 16,3%, în situația societăților anonime ponderile erau de 41% și, respectiv, 59%.

Tabelul nr. 2

Activele întreprinderilor de stat, la 31 martie 1940

	Imobilizări și concesiuni		Activ realizabil		Disponibilități		Mijloace circulante		Total active
	mil. lei	% din total	mil. lei	% din total	mil. lei	% din total	mil. lei	% din total	mil. lei
1. Întrep. care exploatază monopoluri	52704	24,8	4942	17,3	2275	18,0	7217	17,4	59921
2. Întrep. agr. și forestiere	24353	11,5	1656	5,8	262	2,0	1918	4,6	26271
3. Întrep. industriale	10236	4,8	1406	4,9	113	1,0	1519	3,7	11755
4. Întrep. financiare	176	0,1	8923	31,2	8065	63,6	16988	41,3	17164
5. Întrep. de transp. și comunicării	116036	54,7	10958	38,4	1853	14,6	12811	31,1	128847
6. Întrep. care produc servicii sociale	8599	4,1	690	2,4	106	0,8	796	1,9	9395
TOTAL	212104	100,0	28575	100,0	12674	100,0	41249	100,0	253353

Tabelul nr.3

**Activele întreprinderilor de stat (la 31 decembrie 1940) și ale S.A.
din economia națională (la 31 decembrie 1939)**

Categorie de active	Întreprinderi de stat	Societăți anonime	- mil.lei -
Imobilizări și concesiuni	212.104	90.105	
Activ realizabil	28.575	113.890	
Activ disponibil	12.674	15.787	
Mijloace circulante	41.249	129.677	
TOTAL ACTIVE	253.353	219.782	

Cifrele din tabelul nr. 3 mai pun în evidență că fondurile fixe ale întreprinderilor de stat erau de peste 2,3 ori mai mari decât cele ale S.A., în timp ce mijloacele circulante erau mai mici cu 68%.

Față de situația existentă la sfârșitul anului 1929, în martie 1940 imobilizările și concesiunile întreprinderilor de stat au realizat o puternică majorare de la 147.522 mil.lei la 212.104 mil.lei, adică un spor de 44% în decursul a zece ani.

Căile prin intermediul căror s-a realizat creșterea amintită au fost:

a) crearea de noi întreprinderi;

b) definitivarea valorii reale a inventarului fondurilor fixe ale căilor ferate de către o comisie specială, până la 31 martie 1940 valoarea din bilanțuri fiind provizorie;

c) realizarea de noi investiții la întreprinderile deja existente.

Referitor la acest din urmă aspect, constatăm că volumul investițiilor - între 1930 și 1940 - s-a cifrat la un total de 29.883 mil.lei, partea covârșitoare (88,6% din total) fiind destinată întreprinderilor de transport și comunicării.

În cadrul surselor de realizare a investițiilor locul principal a fost deținut de

creditele bugetare, celelalte două surse - împrumuturile și fondurile proprii - fiind utilizate într-o măsură mai mică.

Toate datele pe care le-am prezentat pun în evidență faptul că în perioada dintre cele două războiuri mondiale în cadrul economiei naționale a funcționat și s-a consolidat un puternic sector de stat. Mai mulți factori au concrat la mărirea patriomonului statului și la rapida creștere a marilor servicii publice și a exploatarilor comerciale și industriale ale statului.

În primul rând, nevoile de venituri din ce în ce mai mari, pe măsura dezvoltării societății și a statului. Aceste venituri suplimentare au fost obținute și pe calea valorificării mai intense a avuției publice, în principal a produselor de monopol, dar și a altora dintre exploatarilor industriale sau bogății ale solului.

O a doua cauză a rezidat în dezvoltarea slabă a capitalului național privat. Exploatarea averilor statului, cum ar fi serviciile de interes general - transporturile îndeosebi - pescăriile, stațiunile balneare, minele reclamau capitaluri importante de investiție și întreținere, capitaluri ce nu puteau fi lesne găsite în țară.

În al treilea rând, nici capitalul străin nu a fost prezent în întreprinderile economice ale sectorului de stat, întrucât până în 1929 accesul său a fost ferm blocat, iar după 1929 efectele crizei economice mondiale, reglementarea de

către România a comerțului cu devize, precum și posibilitățile largi, verificate deja, de obținere a unor profituri substanțiale în sectorul privat al economiei naționale, au făcut ca finanța internațională să nu manifeste interes pentru investiții în sfera întreprinderilor publice.

În sfârșit, literatura de profil a timpului mai consimnează "o cauză de ordin special" anume aceea că "față de lipsa inițiativei particolare, publicul a fost favorabil participării directe a statului în activitatea economică, căci a așteptat ca statul să introducă ultimele descoperiri ale tehnicii"¹⁴.

Rezultă, deci, aprecierea că acțiunea statului în plan economico-social, în intervalul de timp interbelic, a fost orientată cu precădere spre acele sectoare de activitate care solicitau investiții importante și, dacă exceptăm întreprinderile care exploatau monopolurile, nu erau de natură să producă o rată a profiturilor capabilă să tenete capitalurile private, mai ales în condițiile în care exista și o insuficiență de capitaluri pe piața internă - rezultantă a nivelului scăzut de dezvoltare a economiei. Astfel spus, activitatea statului s-a dorit și s-a dovedit a fi complementară capitalului privat, intervenind în domeniile ce solicitau resurse însemnate, care - în schimb - nu aduceau profituri mari și imediate, dar erau, în același timp, indispensabile desfășurării activităților economice.

¹⁴ D.G. Mateescu - *Întreprinderile statului*, București, Institutul Social Român, p.6.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Anuarul statistic al României 1939 și 1940, p. 456.
2. Direcția Generală a Arhivelor Statului (D.G.A.S.), fond: Ministerul Inventarului Avuției Publice (M.I.A.P.), dosar nr. 10, 1939 - 1940 (nenumerotat).
3. Anuarul statistic al României 1939 și 1940, p. 456-458; vezi și: Lege pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice, București, Imprimeriile statului, 1929, p. 54-56.
4. Lucian I. Turdeanu - Întreprinderile și avuțiile statului în România, Cartea Românească, 1938; Lucian I. Turdeanu - Avuția publică în România, 1941, p. 4.
5. D.G.A.S., fond: M.I.A.P., dosar nr. 10, 1939-1940 (nenumerotat).
6. Idem, dosar nr. 1, 1940-1944 (nenumerotat).
7. N.N. Crivelescu - Patrimoniul statului român, în: A.L.A.C.I., 1935, nr. 8-9, aug.-sept., p. 22.
8. Dare de seamă despre mersul regiilor publice comerciale și regiilor mixte, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1929, p. 57, 79, 93.
9. Dare de seamă asupra activității regiilor publice comerciale, regiilor mixte și concesiunilor, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1930, p. 48, 54-55, 92, 128, 157, 167, 170, 198, 213, 205-206, 224, 229.
10. Proiect de buget general al statului pe exercițiul 1936/1937, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, p. 215, 225, 230, 233, 239, 243, 247, 250, 261, 265.
11. Statistica societăților pe acțiuni din România în anul 1930, p. XIII, XX, XXVI, XXIX, XXXI.
12. Expunere de motive la bugetul general al statului pe exercițiul 1941/1942, București, M.O. și Imprimeriile Statului, 1941, p. 228, 234-235, 243, 249, 254, 257, 262, 265, 269, 274, 279, 282, 289, 296, 298, 312, 319, 329.
13. D.G.A.S., fond: Ministerul Inventarului Avuțiilor Publice (M.I.A.P.), Ministerul Finanțelor, dosar nr. 1/1940-1944 (nenumerotat).
14. Statistica societăților anonime din România, vol. XXIII - 1940, București, 1941
15. D.G. Mateescu - Întreprinderile statului, București, Institutul Social Român, p. 6.